



ועינן י"ל שבזמנו שמצו שאנשים אחרים קצת התשלום אינם עוברים מחמת טעמים הזניח, אלא דיש לדחות דאפרש שאין דעת השכירים למחול ע"ז אלא מקווים שבמקום עבודתם ינהוג כאלו שמדקדקים בזה (ואם יש מנהג במדינה שניתן לעכב על התפועלים הינם מסכימים מעיקרה ומשכירי העצמג הם צמחם לכה"ג, ועי"כ כתב שראוי לחייב לשלם בזמן כדון תורה.

## ט. קבע יום לפרעון שאינו זמן גמר המלאכה

ועי' בכנה"ג (ס"ח הנה"ט) בשם הרשב"י ששכיר שנה שהתנה לית לו שכר מדי יום, או מידי חודש, כל שהגיע הזמן שהתנו ותבעו עובר, וכתב הכנה"ג דהיה בשכיר יום שהתנה שלא יתן לו שכר אלא שלוש השבוע, או שכיר חודש שלם השנה אינו עובר אלא בזמן התנאי. והביאו הפתח"ש (שכירות פ"ט הגהות מ' מ"א) וכת' דיש להסתפק שקבעו זמן התשלום של כל חודש כמה ימים בחודש השני, כלון שנה מקובל שמשלמים בו' חודש, אם עובר, שהרי אל קבעו זמן התשלום לטוף זמן השכירות, כל אם כמה ימים אחר גמר החודש, והרי זה כיום השוק שאף כשהגיע יום השוק אינו עובר על בית', עי"כ. ונר' לחלק מהא דיום השוק דשאני התם שאין השכירות תלוי בזמן כלל אלא בעת שיהיה לו דמים ועי"כ אין בית', משא"כ בכה"ג שקבעו זמן מראש דיילי שביים שקבעו חצי"כ כיום גמר המלאכה. וכן יוצא מההתעוררות תשובה (שם). ושוי"מ שכן נקט התשו"ה (ח"ג רס"י טע).

## י. שכר אברכי כה"ל

ויש לדון האם יש משום בל תלין בהלנת שכר אברכי כולל. דהנה תנן בבכורות (כ"ט-כ"ט): הנוטל שכרו לדון דינו בטלים כו' להוות ולקדש ממנו מיום מערה כו'. ואמרנו בגמ' אמר ר"י אמר רב אמר קרא ראה למדתי אתכם וגו', מה אני בחינם אף אתם בחינם. וכן איתא בנדרים (ל"ב): ובשו"ע (ו"ד סי' רמ"ט ה) לענין שכר מלמדי ת"ת. ומי"מ במשנה ובגמ' שם אמר ששכר בטלה של אותה מלאכה שבטל ממנה ושכר הבאה ומלוי רשאי לקחת. ועפ"ז פסק הרמב"ן (תוה"א ענין הסכנה) לאסור שכר רפואה כי היא מצוה, אבל תנן ששכר הטרחא מותרת, וכן שכר בטלה. וכן פסק השו"ע (ו"ד סי' ש"א א).  
ולפי"ז הלמד דתורה או עושה מצוה עובר אחרים יכול לקבל שכר על ביטול מלאכתו, ואף על פי ששכר בטלה לא יקבלו כדמשמע בחזו"א (ב"ק סי' כ"ב ס"ק לו) הובא בפתח"ש (שם פ"י הגה"ח) ובתשו"ה (שם אות ט). אלא שאברכי כולל שתורתן אומנותן לא שייך אצלם שכר בטלה כי בלא"ה אין בטלים ממנה (והיכן שלולי משכורתם בכלל היו עובדים אבתי י"ל כן כי מ"מ עתה לא נגרם להיות בטל ממנה). ועי"כ אסור להם לקבל שכר על הת"ת.

ואם שר' שאברכים (וכן רמ"ם וכדו') המקבלים שכר מאנשים הבאים לקבל חלק בזכויות תלמודם (ולא בתמורה שלמד אותם או את בנו וכדו'), אם נותן ללא שום התחייבות אכתי אין משום בל תלין כי אין זה אלא מתנה כני"ל, אבל אם הנותן התחייב ליתן כגון ע"י הסכם וזבולין או שאמר שילמדו במקום וזמן מסוים ותמורת זה יתן להם שכר, כיון שהאברכים קיימו דבריו י"ל דנחשבים כאחר שהתחילו במלאכת הבעה"ב חייב הבעה"ב לשלם להם כמבואר בחי"מ סימן ש"ל"ג, שהרי רשאי לקבל שכר באופן זה כמ"ש הרמ"א (ו"ד סי' רמ"ט א) דניתן להתנות עם חבריו שיעסקו בתורה והוא ימצאו פרנסה וריחוק עמו השכר (והארבנו בו' בסי' י"ג בענין א"ך מועיל א"ך בחי"ג על פי ש"מ"כ בגלילות שסי"א וסי"ה) ועי"כ נר' דיש בזה משום בל תלין כי חשיב כשכיר ממש. ושבו העירונו שבר"ך זה מצונו בחת"ס (ח"י"מ סי' קל"ה) שכת' ששכר פעולת לומדי תורה והבאים בשכרם כפועל ואם אולי הפריז בשכרם סך רב יותר מהראוי מ"מ הכל לשכר פעולה חשיב כי הוא דבר שדרכו ללמוד הרבה שכירות עובר. והובא בפת"ש (סי' רג"ט ס"ק י'). ועל עוד בפת"ש (ו"ד סי' רמ"ט ס"ק א) בשם היברכי"א (סי' קנ"א אות א) בשם מו"ה שדין הממונה לדון מותר לדון בעת הקבוע לו ללמוד, ועולה לו ללמוד, דדינא היינו תורה. והיינו דוקא כשאינו נוטל שכר לדון, ומתאי טעמא נמי מלמד תינוקות בשכר אינו עולה לקביעות עתים לתורה. וכפי זה הלומד שייך בעת קבוע עובד מכל פרס, ואותו הלומד אינו עולה לקביעות עתים. ויש לחלק קצת, עכ"ל הברכי"א. והביאו הכה"ח (אות ש"ו) ומבואר ששכר הלומדים הוא בכלל שכר. ועי' בשלחן השטור (א"ח"מ אות א).

ועי' בפתח"ש (פ"ח הנה"ג ד"ה נראה ופ"א הנה"ג ס"ט) שכת' בשם הגרש"א אפלנדי שהבאים ללמוד תמורת שכר דינם כשכירים ופועלים. והשבת שלום (ח"י סי' ס"ט) כת' דמי שתומך סתם ת"ח שילמדו לשם תמיכת תורה לבד, פשיטא שאינו בכלל שכיר, אבל מי שגנשה מיסד או ראש כולל, ומקבל ע"ז תמיכה ממקומות שונים וגם מחינתו פרנסתו מזה, ובוחר לו אנשי כולל הנראים לו ראויים שישבו עה"ת לפי סדר הלימוד והזמן, ועי"כ נתקיים המוסד והרו"כ מרויח ע"י, ועבור זה נותן להם שכרם ודאי דדעת תורה נוטה דנדונים כפועלים (ועי"כ שעי"כ א"י"א להפסיק משכורתם כשאין מוצאים לשכור למקום אחר כמבואר בשו"ע סי' ש"ל"ג, אם לא עי"י פשיעה מצד בן הכולל עצמו שלא עמד בהתחייבות שלו), ועי"כ. וכ"כ התשובות והנהגות (שם) כי הרו"כ משעבד אותם ללמוד ע"י שקבעו ללימוד הכולל, ושילמדו בכלול ע"י.

ומעתה יוצא שכוללים וישיבות עליהם לשלם משכורות הלומדים והמלמדים בזמן משום בל תלין כו'. אלא שנראה שבמקום שידוע להם שהמוסד משלם אחר שמשגיגי תרומות אין משום בל תלין כיון שהלומדים נכנסו על דעת כן ודמי להא דיום השוק הני"ל באות ה'. וכמו כן במקום שמגייס המלמדה היא בגדר מתנה הלא משום בל תלין. ואם אין להם מעות לא עוברים כני"ל, אבל אם יש להם חלק יש להקדים לשלם לפי דיני קדימה המבואר באהבת חסד (פ"ט אות ח' ופ"א אותיות ח - יא).

## יא. קבלת האברכים על ידי שליח

אלא כד"ז כשהתורם קבע עם האברכים אבל אם התקבלו ע"י שליח או ממונה אחר יש לדון אם יש משום בל תלין. איתא בב"מ (ק"י): ת"ר האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים שניהם אין עוברים משום בל תלין זה לפי שלא שכרו וזה לפי שאין פעולתו אצלו, היכי דמי אי האמר להו שכרם עלי שכו"ל עליו הוא, לא צריכא דאמר להו שכרם על בעל הבית, עי"כ. וכן פסקו השט"י (פ"ט ה) וסיימו דמ"מ האברכי עובר משום בל תשאה, אם אינו טרוד ומכוון לדחותם. וכת' באהבת חסד (פ"י אות ב' ונתה"ח אות ה) ע"פ הגר"א (שם אות ה) דבאומר שכרם על פלוני אפי' שכרם לעשות בשלו ג"כ אינו עובר משום בל תלין, עי"כ. ועי' בטור בשם הרמ"ה שדוקא ששכרו לעשות בשלו והראינו בשל חבריו בהווא קאמר שאם לא אמר להם על מי חיוב שכרם שהוא אי"ל, אבל שכרם לעשות ששדה סתם כן וכך ולא פירש על מי שכרם, אינו חייב בשכרם, והיה אומר אי"א הרא"ש ז"ל שכן הוא כדבריו אם הפועל יודע שאינו שלו אבל אם אינו יודע של מי הוא חייב בשכרם, וכן פסק השו"ע (שם) שאם לא אמר שכרם על בעי"ה, אפי' לא אמר להם שכרם עלי, אלא שכרם סתם, הוא חייב בשכרם, לפיכך הוא עובר משום בל תלין. וכתב הרמ"א מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו, אין השליח עובר בשתם, עי"כ. ועי"כ עוד בסעי' י' בהא דהמחנה. וכתב באהבת חסד (שם אות ד) שכל זה בשליח בעלמא, אבל מי שהוא אפטרופוס על נכסי השרר, אף שהפועלים יודעים שהמלאכה שלו, ואפי' שכרם בסתמא, הוי כאומר שכרם עלי, ועובר על "בל תלין". ועי' בערוה"ש (אות ט) שאשתו יגופו בענין זה. ועי' בריב"ב"א (שם ד"ה אל תלפ) שהשקה דהא בכל מקום אמרין שדלוהו של אדם כמותו, ושמא לא אמרין הכי לחובתו. וצ"ע דהא ליכא מיעוטא בקרא דבעי"ן שיהיה שכרם הוא, עי"כ. והתוס' ר"י"ז תירץ דכי חזו פועלים לבעה"ב כד מוגר להו סמכו דתתייהו דלפרעינהו ביומיה, אבל כי חזו ליה לא סמכו דתתייהו וכו', עי"כ.

והשו"ע (שם סי' א' ד"ה והנה בהא) הביא קושית הרשב"א וכת' ליישב שכו"ן שאם לא תבעו אינו עובר עליו, מכ"ש במקום שמן הדין אינו יכול לתבעו דלא עבר בבל תלין, ואי"כ ששכרו ע"י שליח אף ששלוהו ש"א כמותו מ"מ הפועל אינו יכול לתבעו כי אם זה ששכרו, ולכן אין בעה"י עובר בבית', עי"כ. שו"ר שהב"ח (סי' שמו אות ט) כתב דעי"כ איכא שום דרשה בבל תלין דלא הוי שליח כמותו, עי"כ. ועי' בתשו"ת ש"י (ח"ב סי' פ"ג) וברש"ש (ב"ב סי' ק"ג).

ולפי"ז אם הרו"כ וכדו' אמר ששכרם על בעל המוסד וכדו' אין כאן משום בל תלין, וכן כשהאברכים יודעים שבעל המוסד הוא בני"א או אחר גרם הדין כן. אלא שאם הרו"כ בן בוחן איזה אברכים מתאימים והרישום הוא ע"י המוסד שוב יש משום בל תלין. ובד"ך זה מצאתי בתשובות והנהגות (ח"א סי' תתצ"ט אות ח), ועי"כ (ח"ג סי' ת"א אות י"א) שכת' לחלק שאם האחראי נתמנה וממשש כפקיד באגודה ואפשר להעבירו, אם כן ששכרם שוכר הוא מעכב כספי ציבור לצורך הציבור ואין בזה איסור בל תלין, אבל כשהמנהל הוא בעה"י של הכולל, והוא המקבל ומפטר אברכים כרצונו, והוא אחראי ואוסף הכספים, מכניס ומוציא רמ"ם כרצונו, ואי"ז לתת דין וחשבון על כספי הכולל, אזי הוא הבעה"ב והם כשכיריו ועובר, ואם יש לו כסף לא יעכב, שחייב ליתן לאברכים מן הדין, ואם מעכב ויש לו ראוי לחוש שעובר בלאו, עי"כ.

## יב. מלגה ממשרד התרומת

ובמקומות שמקבלים תמיכה ממשרדי הממשלה כגון משרד הדתות וכדו', אע"פ שהוא כסף הניתן לטובת המוסד אם הרו"כ קצב סכום שישלם כל חודש ועליו נוסף ממקציב משרד הדתות, נראה שעל חלק של משרד הדתות אין משום בל תלין כי כל כגון דא מתא למבואר לעיל באות ח' דצ"ח שמכיר בעל הבית שאין דרכו להיות יודע מעות אלא ביום השוק שאינו עובר משום בל תלין והי"ה הכא כי יודע שדרכו שאינו משלם א"י"כ מקבל ממשרד זה. ועי"כ השכיר אינו גומר בדעתו לקבלו דוקא בזמן ומבואר נמי לעיל בדברי התוס' ר"י"ד.

## מסקנא דרינא

העולה לדינא, א' מצוה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו "בל תלין". וכשאין דעתו לשלם עובר בחמשה לאוין ופשה. ב' אי שעבר זמן הפרעון ועבר על בל תלין עדיין חייב ליתן לו מיד, ובכל תע שיששה עובר על לאו של דבריהם. ג' אין בעל הבית עובר על בל תלין אלא כשהגיע זמן כמות התבעו ויבעו השכיר, ואם לא תבעו אינו עובר על איסור, ומי"מ במקום שמסתבר שבל תבעו כי בוש ממנו וכדו', כיון שאין הוכחה בשתיקתו שמסכים להמתין צריך להחמיר לשלם מיד. ד' אין לו מעות לשלם אינו עובר על הלאו ומי"מ מדת חסידות להלות על מנת לשלם לו בזמן, ויש מחייבים לעשות כן (ועי' עוד בזה לעיל). ה' המקבלים תמיכה ע"מ שישלמו ללמוד תורה אינם בכלל שכירים ואין בזה משום בל תלין. אבל אברכים הלומדים במוסד וכדו' (וכן רמ"ם בישיבה וכדו') ע"פ תנאים מסוימים בכלל שכירים ויש בשכרם משום בל תלין. ו' במקומות שמקבלים תמיכה ממשרדי הממשלה כגון משרד הדתות וכדו', אע"פ שהוא כסף הניתן לטובת המוסד אם הרו"כ קצב סכום שישלם כל חודש ועליו נוסף ממקציב משרד הדתות, נראה שעל חלק של משרד הדתות אין משום בל תלין. ז' אם אין לקבל מוסד כסף לא עוברים על בל תלין, אבל אם יש להם חלק ממנו יש להקדים לשלם לפי דיני קדימה המבואר בפיסקים (עי' לעיל). ח' אין ידוע שהמוסד מחלק השכר אחרי שמשגיגי תרומות אין משום בל תלין אף במקרים שיש להם כסף) כיון שהלומדים נכנסו על דעת שלא ישלמו בזמן. וכמו כן במקום שמתנים המלמדה היא בגדר מתנה אין משום בל תלין. ט' אף בקבלת האברכים אינה מתבצעת ע"י המוסד אלא ע"י ממונה מטעמו (כגון ר"י"כ) והוא מודיע שאחרית השכר הוא על המוסד דא שהאברכים יודעים מזה אין משום בל תלין.

ויעויין בגמ"י סי' נ"ו דכתב שמשיה דהאבודרהם (עמי ס"י) דיש אנשים שניתן אמרן יהא שמייה רבא מברך וכו' עד ואמרן אמרן, ואני קבלתי מרבותינו שאין לענות אלא אמרן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי בלבד, וכן נראה מדברי רבינו סעדיה (בסדרו לה), וכ"כ בשם הרא"ש, והטעם כי יש עד עלמאי שבעה תיבות וכי"ח אותיות, ומלת אמרן אינה מן המנין כי הוא עונה על מה שאמר שליח ציבור יתגדל ויתקדש וכו'. ע"ש. ומבואר מדבריו דאמן שייך למה שאמר השליח ציבור ואינה ממנין יהא שמייה רבא.

ואכן בשלמ' ציבור (הל' תפילה דיני קדיש פ"א ע"ב) כתב - וצריך להפסיק בין אמרן ליהא שמייה רבא, דאמן קאי אדלעיל על מה שאמר השליח ציבור, והשבח מתחיל מן יהא שמייה רבא, וצריך להפסיק מעט בין אמרן ליהא שמייה רבא. ע"כ. ודבריו עולין בקנה אחד עם דברי הבי"ח.

וכיצו"ב כתב הא"ר (סי' נ"ו ס"ק ה) משמיה דהשל"ה דצריך להפסיק בין אמרן ליהא שמייה רבא כי אמרן קאי על יתגדל, וכן בין אמרן למודים כי אמרן קאי על רצה. על יתגדל, וכן בין אמרן למודים כי אמרן קאי על רצה. ע"כ. והבואר דבריו דלינא במשנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב). וכ"כ לדינא בבני איש ח"ל (ש"ר פרשת ויחי אות י"א).

אלא דבציבור בקשר גודל (בפרק החדי"א - סי' ח' אות טו"ח) שכתב - אמרן יהא שמייה רבא, אמרן קאי לעיל ומתחיל השבח יהא שמייה רבא. וי"א שיפסיק מעט בין אמרן ליהא שמייה.

ונראה מדבריו דדעה קמייאת ס"ל דאי"ז להפסיק בין אמרן ליהא שמייה רבא אע"פ דאמן קאי אדלעיל. והדבר צ"ב. ונראה דאף דאמן קאי אדלעיל מיניה, מ"מ אית ליה שיכות ליהא שמייה רבא ובכלל מעלת יהא שמייה רבא הוא. ועי"כ דעה קמייאת ס"ל דאי"ז להפסיק ביניהם. אלא דדעת הג"א דכוין דקאי אדלעיל מיניה יש אף להפסיק בין תיבת אמרן ליהא שמייה רבא. וכן נקטינן לדינא. ובזה נתיישבו לשונות הראשונים והפוסקים דכללו תיבת אמרן עם יהא שמייה רבא מברך, דאף דקאי אדלעיל מיניה מ"מ בכלל מעלת יהא שמייה רבא הוא.

ויעויין במשנ"ב בסי' נ"ו (ס"ק ו') דכתב "שעניית אמרן יהא שמייה רבא הוא מצוה גדולה מאד. אמן קאי יהא שמייה רבא עדיף טפי מקדושה ומודים. לכן במקבילות גדולות בעזרה כשיש כמה מנינים כששומע שניהם כאחד יענה אמרן יהא שמייה רבא וכו'. אסור להפסיק באמצע אמרן יהא שמייה רבא כששומע קדושה, ולהפך צ"ע." [ויעויין עוד בנה"ל בהל' תפלות (סי' כ"ה ד"ה אם שמע וכו') דכתב בתוך דבריו "ובברכת עצמו אם פסק אפי' לאמרן יהא שמייה רבא חודר ומברך"]. הרי דאף דהוא גופא פסק דיש להפסיק בין תיבת אמרן ליהא שמייה רבא, מ"מ כלל תיבת אמרן בכלל מעלת יהא שמייה רבא.

## פניני מוסר

## עניני שבת קדש מעלת וקדושת השבת (ח)

ענין תפילות שבת הם ג' דרגות בבחינת שמחת חתן וכלה - י"ש שואלין מה ראו חכמים לתקן בשבת שלש תפלות משונות זו מזו אתה קדשת, וישמח משה, ואתה אחז, וביום טוב לא תקנו אלא אחת... וי"ל מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן, "אתה קדשת" על שם הקידושין שנותן החתן לכלה. ואח"כ "ישמח משה" על שם שמחת החתן בכלה.

ואח"כ "מוסף" על שם התוספות שמוסיף החתן על כתובת הכלה, או אי נמי על שם שמקריבין קרבנות כעין סעודות מצוה. ואח"כ "אתה אחד" על שם שמתייחד החתן עם הכלה". (אבודרהם, תפילות שבת) נערך ע"י מהכר סדרת "עבודת המועדים"